

BIBLIOGRAFIA DE MELIANA 1900 - 2000

Premi del II concurs d'investigació local - IMC

Autors

JOSEP VICENT FRECHINA

JOSEP VICENT CASTELLÓ

Comissió Bibliogràfica del Centre d'Estudis de l'Horta Nord.

Pròleg

JULIO MIGUEL DESCALZO

Biblioteca Universitària de València.

	PÀG.
PRESENTACIÓ	9
PRÒLEG	11
BIBLIOGRAFIA DE MELIANA	15
NECESSITAT DE BIBLIOGRAFIES LOCALS I COMARCALS	17
MELIANA: ASSOLIMENTS I MANCANCES	20
<i>La Topografía Médica de Meliana</i> de José Durán Martínez	21
<i>La Geografía agraria de Meliana</i> de Clemente Herrero	24
<i>Meliana, Bodas de Oro de la Cooperativa Eléctrica</i>	25
<i>En casa y compañía...</i> , la tesi doctoral d'Estrella Garrido	26
<i>Meliana II. 75 años de cooperativismo 1923-1998</i>	27
<i>El Templo de los Santos Juanes...</i> d'Albert Ferrer	28
ANÀLISI BIBLIOMÈTRICA	29
EL CATÀLEG BIBLIOGRÀFIC DE MELIANA	35
CATÀLEG BIBLIOGRÀFIC DE MELIANA	37
HEMEROTECA	91
ÍNDIX D'AUTORS	97
ÍNDIX DE TÍTOLS	99
ÍNDIX DE DESCRIPTORS	105
ÍNDIX JERÀRQUIC DE DESCRIPTORS	109
ÍNDIX D'IDENTIFICADORS	115
APÈNDIX I:	
LLIBRES DE FESTES CONSULTATS	119
FESTES PATRONALS	121
FESTES DE SANT VICENT FERRER	123
ALTRES	124

Parlar de *patrimoni cultural*, des de la perspectiva local, vol dir parlar de la història i dels fets ocorreguts en un municipi, vol dir parlar d'aquells elements mobles o immobles que expliquen o ajuden a explicar el conjunt de les tradicions, de les formes de vida, de les formes de ser collectives que, en definitiva, donen als seus ciutadans trets d'identitat.

Una comunitat, siga poble, comarca o país, necessita d'elements i de signes que li aporten coneixements del seu passat. Alhora, també necessita poder deixar per al futur elements que aporten coneixements a les generacions posteriors, com ara les seues formes de vida i d'entendre el món.

Dins del *patrimoni cultural* immoble es troba el patrimoni documental, que seria entès com aquell conjunt de documents generats, rebuts o reunits al llarg dels anys; i també qualsevol imatge gràfica o impressió recollida en un suport material de qualsevol tipus que constitueixca un testimoni de l'activitat d'un territori o d'una comunitat determinada.

En aquest sentit, el treball que ara vos presentem esdevé un material de consulta important del patrimoni documental sobre Meliana, que abasta des del 1900 fins al 2000. Un catàleg bibliogràfic on es recullen i sistematitzen 318 cites d'estudis sobre el nostre municipi que provenen de

fonts molt diverses, algunes difícilment accessibles per a la majoria de nosaltres. Estem segurs que aquest material aportarà coneixements del nostre passat i quedarà com a llegat per a les generacions futures.

Cal destacar el treball investigador i de recerca dels autors que, des de la Comissió Bibliogràfica del Centre d'Estudis de l'Horta Nord, i de forma totalment desinteressada, han aconseguit recollir aquest material tan valuós, no sols per al nostre municipi (que és el que recull aquesta publicació) sinó per a la comarca de l'Horta Nord, i que tenim el privilegi d'oferir-vos gràcies a que fou presentat al nostre concurs d'investigació local. Esperem que l'acureu, el gaudiu i l'aprofiteu com a tal.

Estic molt orgullós perquè els meus estimats amics, Josep Vicent Castell  i Josep Vicent Frechina, m'hagen demanat que prologue el meritori treball que es presenta a continuació.

La meua relació amb els autors sorgi per raó de la meua col laboraci  en *La Roda del Temps*, fa dos anys, amb dos articles relacionats amb l'Horta Nord: l'inventari de l'Arxiu parroquial de Campanar i el catàleg del fons de pergamins que en ell es conserven. En aquella ocasió, aquesta revista fou el vehicle que feu que veren la llum aquests treballs que, d'altra manera, segurament hagueren romasos inèdits.

Aquesta vegada veig que el mateix esperit de difusió i disseminació de coneixement que inspira aquesta revista ha estat present en l'elaboració d'aquest catàleg bibliogràfic.

Ningú no dubta que la Història — amb majúscules — no sorgeix del no-res, sinó que necessita del suport de les humils — i al mateix temps honroses — històries locals, que constitueixen el primer escal  de la investigació històrica. Però, juntament amb elles, unes eines bàsiques per a dur a terme la síntesi històrica, són les bibliografies i els catàlegs que, a més, posseeixen el valor afegit d'indicar on es troben els llibres o els articles que es referencien i determinen la disponibilitat dels materials bibliogràfics.

Si les històries locals són la base de la *gran història*, caldrà dir, per extensió, que les bibliografies locals són la base de les grans bibliografies. Hem de pensar que tot allò que no haja estat referenciat en un corpus bibliogràfic pot considerar-se que no existeix, senzillament, perquè no es veu.

És cert que l'elaboració d'aquests instruments bibliogràfics es presenta, sempre, com una tasca àrdua, difícil i plena d'entrebancs. Des del punt de vista tècnic, la dispersió, tan freqüent en el camp de les humanitats¹, s'agudiu en els treballs d'investigació local. Sovint les publicacions, pejorativament considerades "menors", és pensa que no existeixen quan, en realitat, és que no es troben. La tasca de recerca es converteix, aleshores, en un treball bàsic per al desenvolupament del coneixement que és, sens dubte, l'objectiu final. Recollida la bibliografia, el repte següent és presentar-la en un format que permeta accedir, amb facilitat, a la seua riquesa informativa. Açò és el que han tractat de fer, en aquesta ocasió, J. V. Frechina i J. V. Castelló per mitjà d'aquest acurat catàleg.

Una ullada al mateix demostra l'excel·lència tant en el tractament de les dades com

en el de la selecció dels instruments adequats per a obtenir un producte bibliogràfic de qualitat. En concret l'adopció de la norma ISO 690:1982 ha estat molt encertada, ja que permet la manipulació més dinàmica dels registres bibliogràfics que no les elaborades ISBD²; a més a més, la referència bibliogràfica obtinguda té la particularitat de poder ser utilitzada de forma directa en qualsevol treball d'investigació. Per altra banda, l'eina seleccionada per a inditzar aquests registres ha estat el *Tesaurus d'Història Local de Catalunya*. La recerca d'un instrument de control del llenguatge natural que satisfera les expectatives d'una base de dades seriosa va ser una de les coses més difícils de resoldre (allò que no es podia fer és utilitzar una llista de matèries per a biblioteques públiques on el control terminològic no és l'adequat, ni tampoc especialitzat³). Per tant, allò que es buscava era un *tesaurus*. Els autors van examinar els més accessibles i pensaren utilitzar una part del *Tesaurus* de la UNESCO,⁴ però resultava excessivament genèric i per tant es feia necessari introduir noves entrades, fet que comportava el manteniment del mateix, treball que excedia els objectius prefixats. A la fi, tal i

¹Ja a mitjan dels anys 50 R. E. Stevens assenyalà que la dispersió dels treballs científics per a l'àrea de les humanitats era màxima enfront de l'existent en l'àrea de les ciències pures —mínima— i tècniques —intermèdia—. Aquesta mateixa conclusió seria ratificada, anys després, per Michajlov, Cernyj i Giljarevskij (Stevens, R.E. [1953]. "Characteristics of subject literatures". *American College and Research Libraries*. Monog. Sèries, 7. Michajlov, Cernyj, Giljarevskij [1967]. *Informatik Grundlagen*. Zentralinstitut für Information und Dokumentation, 2 vols).

²International Standard Bibliographical Description (Descripció bibliogràfica normalitzada internacional).

³S'ha de fer una reflexió sobre el fet de la indització. Segurament és la feina més important i costosa de l'anàlisi documental. Definir la política d'indització quan pertoca és tenir molt de terreny guanyat al temps. De fet, triar qualsevol instrument de control documental, siga el que siga, té com a conseqüència índexs amb descriptors inútils, o massa genèrics, o índexs toponímics massa inflats amb uns quants centenars d'entrades per a un mateix topònim, cosa que resulta desmoralitzadora per als usuaris finals.

⁴*Tesaurus de la Unesco: lista estructurada de descriptores para la indización y la recuperación bibliográfica en las esferas de la educación, la ciencia, las ciencias sociales, la cultura y la comunicación*. París: UNESCO, 1984.

com ho relaten en la introducció, arribaren al coneixement de l'existència del *Tesaurus d'Història Local*, la qual cosa els va obrir uns horitzons nous. Així doncs, amb aquestes dues eines ja podien construir amb tota seguretat qualsevol treball bibliogràfic que es proposaren.

Molt acurada ha estat també la política de generació d'índexs. En aquest aspecte, a més dels tradicionals d'autors, títols, descriptors i identificadors, com a novetat, s'ha elaborat i afegit un índex jeràrquic de descriptors, que ofereix de forma visual les relacions de jerarquia dels descriptors utilitzats en la indització almenys en una ocasió. Aquesta abundància d'índexs dóna idea de l'èmfasi que s'ha volgut donar a la recuperació de la informació, tant en les versions impreses en forma de catàlegs com, espere, a la versió digital consultable via *web*. Per tant, sempre s'ha tingut en el punt de mira els usuaris finals a l'hora del disseny de la base de dades.

Només resta dir una cosa sobre la composició d'aquesta última. El fet de no establir *a priori* cap selecció dels documents pel que fa al contingut (sobretot en allò referent a la qualitat), ha estat una decisió meditada i adoptada en totes les seues conseqüències per a dotar a la base de més exhaustivitat. Exhaustivitat que en sí mateixa, encara que siga paradoxal dir-ho, constitueix un indicador de la qualitat pròpia.

En definitiva, estem davant d'un catàleg paradigmàtic en la concepció i l'execució, la qual cosa el fa un punt de referència per a altres investigadors i historiadors que vulgen iniciar treballs com el que es presenta ara.

La comunitat investigadora valenciana té el deure i la responsabilitat de crear les condicions idònies perquè isquen a la llum i es transformen en una realitat tangible els coneixements que han de reforçar la identitat pròpia, i han de propiciar-ne el reconeixement. Dins d'aquest treball de regeneració cultural, el catàleg que es presenta a continuació excedeix l'àmbit de la bibliografia local per a esdevenir una contribució a l'estima per la nostra àrea vital.

En la presentació del *Recull d'estudis sobre Meliana, 1986-1997*, aplec d'articles publicats en els llibres de festes locals promogut per l'Institut Municipal de Cultura i coordinat per Albert Ferrer, ja advertírem que el catàleg bibliogràfic de Meliana que hi incloïem demanava una revisió i una ampliació urgents. El sorprenent ímpetu editorial de què continua gaudint Meliana i el fet que, una vegada lliurat a impremta el catàleg, rebérem d'alguns particulars¹ importants cessions de material abans inaccessible, ens han obligat a refer en profunditat el treball i a matisar algunes de les reflexions que es realitzaren en l'estudi introductor. El resultat de la revisió és aquest que ara presentem. Respecte de la primera edició, hem efectuat nombroses esmenes en les fitxes ja catalogades, hem augmentat amb escriure les referències fins pràcticament duplicar-les i hem incorporat un petit catàleg hemerogràfic que dona compte de les publicacions a què hem tingut accés editades a Meliana.

1. NECESSITAT DE BIBLIOGRAFIES LOCALS I COMARCALS

En un article recent² hom planyia l'escassa coordinació existent entre les diverses institucions públiques o privades que, des de l'àmbit nacional, comarcal o local, donen suport a la investigació històrica i demanava un aprofundiment en la comunicació entre els móns universitari i extrauniversitari: "la comunitat historiogràfica valenciana hauria de fer un esforç per disposar dels recursos necessaris per a coordinar les investigacions de caràcter local i millorar les possibilitats de recuperació de la informació històrica que hi generen".

La divisòria manifesta que separa els estaments universitaris dels investigadors *amateurs* fa que el treball d'aquests últims — molt sovint a l'alçada del dels primers, si més no — romanga "invisible". La proliferació d'investigacions desenvolupades darrerament fora de la Universitat fa aquesta invisibilitat molt més greu.

¹ En concret Albert Ferrer, Josep Orts *Orba* i Eduard Ahuir, als quals expressem des d'ací el nostre més sincer agraiment.

² Josep BERNABEU i Teresa BALLESTER, "Un País per historiar? Reflexions sobre la historiografia valenciana", *L'Avenç*, 214, maig 1997, pp. 52-54.

Efectivament, l'interès que en els darrers anys han suscitat els estudis d'àmbit local s'ha traduït en una inusitada multiplicació de publicacions, congressos, xerrades, exposicions, etc., que, amb prou feines, han pogut donar cabuda als productes de tan intensa activitat investigadora. Sense eixir-nos-en de l'Horta Nord hem pogut veure, només en la dècada dels noranta, la fundació del Centre d'Estudis de l'Horta Nord, l'aparició de diversos periòdics i revistes — *La Roda del Temps*, *El Cresol*, *El Periòdic de l'Horta*, *Nius de Benimaclet*, *L'Alborgi* (Paterna), *Qüerns* (Godella) —, l'establiment de nombrosos premis d'investigació — El Puig, Paterna, Meliana, Godella...— la celebració d'un Congrés d'Estudis Comarcals i de les dues edicions de les Jornades d'Història d'Alboraia, la creació del Taller d'Història de Godella, etc. Aquesta dinamització intel·lectual de la comarca — provocada, entre d'altres raons, pel notable increment del nombre de llicenciats en disciplines socials i la seua reacció davant la profunda degradació del patrimoni material i cultural dels nostres pobles — ha comportat l'esmicolament del "monopoli" investigador, fins aleshores en mans d'estudiosos locals compromesos, la tossuda recerca dels quals, massa sovint, restava inèdita o no transcendia més enllà del seu veïnat que la llegia cada any en el llibret de festes. El canvi, que ha tingut lloc arreu, ha estat, doncs, quantitatiu i substancial, ha atiat acalorades discussions teòriques, ha embussat els precaris mecanismes de difusió i ha fet palesa la necessitat d'establir-ne de nous. Necessitat que, òbviament, ja existia abans, quan els treballs romanien semiinèdits en els llibrets de festes desats, en el millor dels casos, en el fons d'un calaix i la persona interessada no podia accedir-hi, no ja per la dificultat d'aconseguir la publicació sinó pel desconeixement de l'existència. Resulta indispensable, per tant, si es vol que aquesta explosió investigadora de l'espai viscut es consolide tot aprofitant al màxim el treball dut a terme, realitzar-ne balanços periòdics que posen a l'abast del públic i dels investigadors reculls exhaustius dels llibres i articles publicats.³

³ Al País Valencià aquests reculls comencen a abundar del 1980 ençà, si n'exceptuem algun escadusser treball seminal — com ara el de Carles SARTHOU, *Bibliografia Setabense*, Xàtiva: 1925- o els reculls promoguts per la Diputació d'Alacant durant la dècada dels cinquanta — Salvador y Juan GÓMEZ BRUFAL, *Bibliografia de Elche*, Alacant: Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1957; Adrián MIRÓ GARCÍA, *Bibliografia de Alcoy*, Alacant: Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1958; José María SOLER GARCÍA, *Bibliografia de Villena y su partido judicial*, Alacant: Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1958; Francisco FIGUERAS PACHECO i Domingo FLETCHER VALLS, *Bibliografia arqueológica de la Provincia de Alicante*, Alacant: Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1958; Luis MAS GIL, *Bibliografia de Pego*, Alacant: Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos, 1958.

Així, tenim Joan M. MONJO, "Aproximació a una bibliografia general", en *El llibre de la Safor*, Sueca: Impremta Palàcios, 1983, pp. 329-343; Vicent CLIMENT I FERRANDO, "Una bibliografia del Marquesat: Fonts per a l'estudi", en *L'escenari històric del Xúquer*, 1988; GRUP D'ESTUDIS DELS PORTS, *Guia Bibliogràfica de la Comarca dels Ports*, Morella: Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports, 1990. "Guia Bibliogràfica de la Comarca del Camp de Túria", *Primer Congrés d'Estudis Comarcals del Camp de Túria*, Benaguasil: Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, Tàndem, 1991. Agustí COLOMINES i Vicent S. OLMOS, "Bibliografia de l'Horta Sud. Propostes d'organització i recerca", en Vicent S. OLMOS (ed.), *Un món rural en transformació, II Congrés d'Història de l'Horta Sud*, Catarroja: IDECO de l'Horta Sud, 1992. Francesc BLAI i Josep M. SEGURA, *Guia Bibliogràfica de l'Alcoià-Comtat*, Alcoi: Ajuntament d'Alcoi, 1994. Nicolás BAS MARTÍN, "La Marina Alta en la revista *Valencia Atracción* (1926-1986)", *Aguaites*, 10, hivern 1994, 105-114. Xavier AGUSTÍ CAMPOS, *Els estudis locals a Xirivella: bibliografia i proposta d'anàlisi*, Xirivella: Col·lectiu Camí Fondo, 1996; Francesc BELTRÁN I LÓPEZ, *Bibliografia temàtica sobre Benifaió*, Benifaió: 1999.

A l'Horta Nord fou pioner en aquest sentit, com en tants altres, Vicent Badia Marín que ja publicà una breu i força incompleta bibliografia de Burjassot el 1977.⁴ Posteriorment, hagueren de passar quasi vint anys perquè s'editara una primera aproximació a la bibliografia comarcal⁵ i s'encetara una línia de treball sistemàtic per part de la Comissió Bibliogràfica del Centre d'Estudis de l'Horta Nord⁶ el primer fruit de la qual ha estat aquest catàleg. No cal dir que una empresa d'aquesta magnitud hauria de comptar amb un decidit suport institucional que li proporcionara els mitjans humans i materials adients i amb un ens d'àmbit nacional que hi exercira les tasques de coordinació entre les diferents entitats comarcals i locals implicades en recerques semblants. Tampoc caldrà insistir, però, que tal suport no existeix i que, desmantellats el Centre d'Estudis d'Història Local de la Diputació i l'Institut Valencià d'Estudis i Investigacions, sembla molt llunyana la creació d'un organisme oficial que bastesca i gestione una base de dades d'estudis locals.⁷ La recent constitució de la Federació d'Instituts d'Estudis Comarcals del País Valencià⁸, tot i que millorarà notablement el flux intern i extern d'informació — entre els propis Instituts i entre els Instituts i la Universitat — tampoc donarà una solució definitiva al problema, ni que siga a molt llarg termini, si no disposa dels recursos escaients, és a dir, de suport institucional.

Malgrat les limitacions evidents suara exposades, els objectius que la Comissió es fixà d'eixida — inventariar i catalogar tota la producció bibliogràfica que tracte sobre la comarca, en qualsevol àmbit del coneixement, amb la finalitat de difondre'n l'existència, la localització i el contingut, i, en un futur, facilitar la disponibilitat del document a qualsevol usuari interessat — van assolint-se lentament: a hores d'ara ja hem recollit vora 2.000 referències, la meitat de les quals estan totalment descrites, inditzades i informatitzades. La lenti-

⁴ Vicent BADIA I MARÍN, "Per a un repertori bibliogràfic de Burjassot", *Fiestas Patronales. Bodas de Oro. Coronación Virgen de la Cabeza*, Burjassot: 1977.

⁵ Josep Vicent FRECHINA, "Bibliografia de l'Horta Nord. Aproximació provisional", *La Roda del Temps*, 2, gener 1995, pp. 11-35, amb 517 referències, completada després per Josep Vicent FRECHINA, "L'Horta Nord dins l'obra de Vicent Badia i Marín", *La Roda del Temps*, 5, juny 1996, pp. 36-45, amb 260 referències. Tots dos articles manquen d'index de matèries i de localitzadors, amb la qual cosa no ultrapassen l'àmbit de repertoris eventuais que demanen una revisió en profunditat. Darrerament s'hi ha afegit Javier CARCELÉN i Francesc CARDELLS, "Aproximació a la trajectòria historiogràfica d'Alboraia", *2es Jornades d'Història d'Alboraia*, Alboraia: Ajuntament d'Alboraia, 1998, on els autors, davall el títol de "repertori historiogràfic", apleguen, en realitat, tota la bibliografia disponible del municipi —levat d'algunes incomprensibles excepcions— classificada temàticament per bé que amb un plantejament metodològic força discutible.

⁶ Ja apuntada en la comunicació Josep Vicent CASTELLÓ i Josep Vicent FRECHINA, "Catàleg Bibliogràfic de l'Horta Nord", I *Congrés d'Estudis de l'Horta Nord*, Meliana: 1997, on s'exposaren els objectius, la metodologia i el desenvolupament de la recerca i catalogació.

⁷ A tall d'exemple: A Catalunya funciona, des de l'any 1987, el Servei de Documentació d'Història Local de Catalunya (SDHLC), adscrit al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona i dirigit pel Dr. Borja de Riquer. En aquests deu anys hom hi ha construït una base de dades bibliogràfica d'història local de Catalunya (Chlio) que, en l'actualitat, aplega més de 56.000 referències, 35.000 de les quals ja estan accessibles a través d'Internet (<http://www.Diba.es/fonshl/fonshl.htm>). Sobre el Servei de Documentació: Maribel CUADRADO, Carmen GARCÍA, Mei PERPINYÀ, Núria RIUS i Àngels SOLÉ, "La informàtica al servei de la història", *Plecs d'història local*, 29, octubre 1990, pp. 35-37, suplement de *L'Avenç*, 141; Maribel CUADRADO, Carmen GARCÍA i Esteve PERPINYÀ, "10 anys del Servei de Documentació d'Història Local de Catalunya de la UAB", *Plecs d'història local*, 73,

tud del procés de treball s'explica no només per l'escassa disponibilitat de recursos humans i materials que ja hem esmentat, sinó, majorment, per la dificultat — i en alguns casos, fins i tot, la impossibilitat — de consultar determinada bibliografia que surt a la llum en revistes molt especialitzades, llibres de festes, butlletins d'informació municipal o que, en els casos més greus, roman en l'ombra d'algun departament universitari víctima del divorci, sempre lamentable però de vegades inevitable, entre cultura i investigació.

2. MELIANA: ASSOLIMENTS I MANCANCES

Els estudis locals al País Valencià segueixen un itinerari cronològic que presenta molt poques variants i que permet establir-ne una ordenació paradigmàtica: en primer lloc, des de primers de segle fins els darrers estertors del règim franquista, proliferen els treballs del cronista o d'algun erudit local amb major o menor precarietat metodològica i solvència científica. Aquests treballs, usualment, es caracteritzen per l'enardiment sentimental i la glorificació legitimadora del passat, i puen ideologia i estil del regeneracionisme — pròxim als paràmetres de la frustrada Renaixença — que ostentaven, a primers de segle, els intel·lectuals capitalins que escrivien en els *Anales del Centro de Cultura Valenciana* i en l'*Almanaque Las Provincias*. Després, amb l'arribada dels ajuntaments democràtics, comencen a aparèixer algunes monografies locals encarregades per les corporacions municipals amb caràcter d'urgència: hom hi pretén fer reviscolar la memòria col·lectiva per reforçar la identitat territorial; és el moment de la dignificació del patrimoni, de la recuperació de festes populars, de la reivindicació lingüística... i de l'explotació política de tot plegat. Aquesta efervescència cultural propicia l'aparició de diverses publicacions locals i comarcals finançades amb diners públics que, més tard, acolliran les estelles d'alguna tesi doctoral que es publica fragmentada aprofitant la consolidació dels corrents historiogràfics que, per fi, i després d'un profund — i possiblement estèril — debat que es perllongarà al llarg de tota la dècada dels vuitanta, admeten la "utilitat" dels estudis locals⁹. Finalment, i una vegada consagrada la Història Local per la cúria universitària,

febrer 1998, pp. 36-39, suplement de *L'Avenç*, 222. Sobre la base de dades Chlio, dels mateixos autors, "Chlio: la base de dades d'Història Local de Catalunya", *ibidem*, pp. 40-42.

⁹ Emili CASANOVA, "La Coordinadora Valenciana d'Instituts d'Estudis Comarcals", *Saó*, 218, maig 1998, p. 42; Emili CASANOVA, "La Coordinadora d'Instituts d'Estudis Comarcals de la Comunitat Valenciana", *Caràcters*, 5, octubre 1998, p. 29. Entre els objectius de la Coordinadora podem llegir: "Crear un Centre de Documentació de les comarques i els pobles i, en concret, una base de dades bibliogràfica de tota la Comunitat, en qualsevol dels seus aspectes".

¹⁰ A casa nostra, es pot seguir aquest debat a: DD. AA. "Un espai per a la història local", *Plecs d'Història Local*, 18, desembre 1988, pp. 274-277 (sup. de *L'Avenç*, 121); Paulino IRADIEL, "Història local i història general. Entre política i cultura del territori", *L'Espai Viscut*,

que intueix la possibilitat que la concepció de la disciplina històrica com a eina de transformació social hi recupere credibilitat, en un moment en què la crisi dels corrents interpretatius dominants assoleix proporcions preocupants¹⁰, es produeix una excepcional explosió investigadora en la dècada dels noranta amb l'arribada de joves llicenciats i la consolidació de les noves àrees d'especialització que, com ja hem dit, obtura els canals de difusió i obliga a la creació de nous, alguns gestionats pels propis investigadors que arriben a assumir totes les estacions de l'itinerari: investigació-edició/divulgació-consum.¹¹

El paradigma exposat presenta notables alteracions en el cas de la bibliografia generada per Meliana i podríem adduir-hi dues raons per justificar-ho: en primer lloc, la important activitat cívico-cultural que es desenvolupa a la població des de principis dels setanta ençà, articulada, des de la seua fundació, per l'Institut Municipal de Cultura, però promoguda des de diversos fronts: Cooperativa Elèctrica, associacions juvenils, col·lectius cívics, comunitats religioses de base, clavaris i clavariesses, etc.; i en segon lloc, perquè, des de ben d'hora, Meliana ha atret l'atenció dels investigadors universitaris, probablement a causa de diverses circumstàncies aleatòries entre les quals no deu ser aliena la primera raó adduïda. Fet i fet, Meliana compta amb una sèrie d'estudis i monografies "majors" que escapen al paradigma i que, donada la seua importància, ens hem permès d'analitzar individualment:

2.1. La Topografia Mèdica de Meliana de José Durán Martínez

Les topografies mèdiques són uns estudis amb intenció globalitzadora que proliferaren a les acaballes del segle passat i primers d'aquest propiciades pels corrents *higienistes* de la Medicina de l'època — sorgits arran de la Revolució Industrial — i promogudes per alguns metges il·lustrats com el barceloní Francesc Salvà. A València, amb la finalitat d'induir els

Col·loqui Internacional d'Història Local, València: Alfons el Magnànim, 1989, pp. 43-70; Núria SALES, "Història local, ¿quin passat, quin present, quin futur?", *ibidem*, pp. 29-41; Ignasi TERRADAS SABORIT, "La història de les estructures i la història de la vida. Reflexions sobre les formes de relacionar la història local i la història general", en *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica. III Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma de Mallorca: 1985, pp. 3-27; Agustí COLOMINES, Enric JUAN i Vicent S. OLMOS, "Una dècada d'història a l'Horta Sud (Silla: 1981-Torrent: 1990)", *Afers*, 11-12, 1991, pp. 9-15; Agustí COLOMINES i Vicent S. OLMOS, "El dilema de la història de l'espai local", *Taller d'Història*, 3, 1994, pp. 103-106; Manuel CERDÀ, "Història Local i societat: entre l'academicisme i la història popular", *Primer Congrés d'Estudis Comarcals del Camp de Túria*, Benaguasil: IDECO del Camp de Túria, 1991, pp. 35-46; Pau VICIANO, "La Història Local: entre la renovació científica i el compromís civil", *2es Jornades d'Història d'Alboraia*, Alboraia: Ajuntament d'Alboraia, 1998, pp. 9-11. Agustí COLOMINES i Vicent S. OLMOS (eds.), *Les raons del passat. Tendències historiogràfiques actuals*, Catarroja: Afers, 1998.

¹⁰ Vegeu al respecte el conegut treball de Josep Fontana, *La història després de la fi de la història*, Vic: Eumo, 1992.

¹¹ Es pot trobar una reflexió més detallada de l'evolució dels estudis locals i comarcals al País Valencià en Josep Vicent CASTELLÓ, "Centres d'Estudis Comarcals i modernització crítica del País Valencià", *La Roda del Temps*, 9, 2000, pp. 68-80.

metges rurals a la realització d'aquests estudis, l'Institut Mèdic Valencià va instaurar el Premi Roel del qual es va fer mereixedor el treball de José Durán sobre Meliana.¹²

José Durán Martínez (Llíria, 1886 - València, 1973), arribà a Meliana el 1911 com a metge titular i Inspector Municipal de Sanitat i hi romangué fins el 1919. Després va ingressar en el Cos de Sanitat Municipal de l'Ajuntament de València. Membre del Centre de Cultura Valenciana i Cronista Oficial de Llíria, publicà alguns articles en els llibres de festes d'aquesta localitat en què n'estudià diversos aspectes (art, patrimoni arquitectònic rural, geografia). La seua obra més important, tanmateix, a més d'una *Història de Llíria* que deixà inacabada, és la *Topografía Médica de Meliana*.

La *Topografía...* de Durán segueix les pautes comuns d'aquesta mena de treballs¹³: una quantitat important de dades empíriques, la profusió de fotografies i plànols, l'escorcoll minuciosos de tots els factors que poden tenir alguna influència en la salut pública — fins i tot els històrics i els etnogràfics — una perspectiva pròpia d'un professional de la sanitat i una intenció clarament regeneracionista. És molt eloqüent en aquest sentit el paràgraf següent amb què hom prologava la *Topografía Médica* d'Alberic:

"Al fundar el Dr. Roel su premio anual sobre estudios de topografía médica, pensó seguramente que había de servir de estímulo y acicate, para que poco a poco fueran conociéndose en todos sus detalles las diferentes regiones españolas, conocimiento preciso e indispensable para que en su día, sea un hecho la regeneración de nuestra España, tan ahíta de follones y malandrines, como huérfana de elementos directores impuestos y capacitados en todo cuanto pueda afectar a la higiene moderna, que con sus nuevas orientaciones, constituye uno de los principales factores para la vida individual y para la vida colectiva, puesto que gobernar es higienizar, e higienizar es contribuir a mantener íntegra la salud que es fuente de felicidad y alegría".¹⁴

El propi Durán, després d'expressar el seu *"vivísimo entusiasmo por la profesión médica"*, enumera els objectius de la seua investigació on novament percebem aqueix afany de trobar unes alternatives de futur en certa manera rupturistes:

"Confesemos [...] la imprescindible necesidad impuesta al médico de estudiar las condiciones de la localidad en que ejerza si ha de llegar a conocer la naturaleza de sus habitantes, su idiosincrasia morbosa, las enfermedades que con mayor frecuencia padece y por consiguiente los medios más adecuados para establecer el plan curativo que más convenga [...] únicamente de este modo

¹² Per exemple: J. M. Castells Adriansens, *Topografía médica de Bétera*, Burjassot: Tipografía de la colonia San Vicente, 1930; Juan Bautista Peset y Vidal, *Topografía médica de Valencia y su zona o apuntes para una medicina práctica valenciana*, València: Ferrer de Orga, 1878; A. Cervellera Castro, *Topografía médica de Burjassot*, València: s.n., 1923.

¹³ El mateix hi adverteix que seguirà fidelment l'esquema utilitzat per José Izquierdo en la seua *Topografía médica de Ròtova*. Cf.: José DURÁN MARTÍNEZ, *Topografía médica de Meliana*, València: Revista Valenciana de Ciencias Médicas, 1915, p. 3. Reed. facsimil: Meliana: Institut Municipal de Cultura, 1989.

¹⁴ Anònim, *Topografía médica de Alberique*, Alberic: Ajuntament d'Alberic, 1992.

podremos levantar los verdaderos cimientos de una higiene bien constituida, para con ella facilitar su labor a los Poderes Legislativos".¹⁵

Com era força usual en aquests treballs, la primera part conté un estudi general i particular del medi (mesografia): descripció geogràfica, breu ressenya històrica, recull de les característiques topogràfiques, geològiques i climàtiques — amb taules pormenoritzades de temperatures, pressió atmosfèrica, humitat, direcció, freqüència i força dels vents, pluviometria, etc.,— classificació de la flora i fauna local i, finalment, una detallada exposició de la configuració urbana del municipi que para especial atenció en l'abastiment d'aigua. Durán s'hi mostra força crític amb l'estat dels edificis públics — església, quarter de carabiners, llavaner — els quals, *"subyugados por su mayor o menor ornamentación, no delatan las malas condiciones higiénicas que encierran"*. Hi ha, però, una important excepció que no s'està de subratllar:

"Estos templos de la enseñanza, que tan vergonzosamente ostentan el nombre de escuelas, cuyo deplorable estado constituye una afrenta para la nación y en las cuales más que instruirse las generaciones, lo que hacen es degenerar la raza, por sus defectos higiénicos, constituye una excepción en el pueblo de Meliana".¹⁶

La segona part centra l'anàlisi en l'individu. L'inicien unes particulars observacions sobre el caràcter ètnic dels melianers — *"son mezcla del ibero o berberisco puro (dolicocefalo moderado), y el syroárabe o semita (dolicocefalo)"*,— el seu temperament i els seus caràcters psíquics i socials. La descripció n'és ben sucosa:

"[...] aunque alegres y comunicativos, son bajo cierto aspecto egoistas, recelosos y astutos [...]. Envidiosos y desconfiados, son muy dados a la murmuración y a la intriga [...]. Exagerados en la ponderación y en la censura, no son menos temibles en la venganza, empleando todos los medios para ridiculizar a alguien [...]. Más criticones que rebeldes, el orden público años ha que no se ha alterado".¹⁷

Els trets més nocius d'aquest tarannà són endossats, com no podia ser altrament, al passat islàmic de la població:

"Son individualistas por excelencia. [...] Así en esta localidad el individualismo (que a nuestro entender es más funesto que el propio caciquismo ordinario) malogra las más laudables empresas, efecto de la desconfianza innata del valenciano, maldito legado del indómito árabe que, no en vano, convivió con nosotros por espacio de algunos siglos".¹⁸

¹⁵ José DURÁN, *ibidem*, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*, p. 70.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 80-81.

¹⁸ *Ibidem*, p. 81.

El treball continua, una vegada repassats els costums, les festes, la indumentària i la llengua, amb un estudi del règim alimentari — en el qual aprecia una marcada preponderància pel sistema vegetarià, propiciada per òbvies raons pecuniàries — i de l'agricultura, per acabar amb una anàlisi sociològica i demogràfica i, per fi, l'enumeració exhaustiva de les malalties més comunes de la població.

Carme Llanes ha apuntat certs trets de modernitat en el treball de Durán: explicacions mèdiques basades en causes de tipus bacteriològic, quantificació de les variables demogràfiques i climàtiques, anàlisi de l'estructura de la propietat, etc., que confereixen a aquesta topografia mèdica un "caràcter mixt, de transició dins dels paradigmes científics dels segles XIX i XX".¹⁹ Pel que fa, però, a les qualitats més immediates cal remarcar que la *Topografia...* de Durán ha esdevingut el fonament sobre el qual s'ha bastit bona part del coneixement que actualment hom gaudeix de Meliana. L'obra ha estat repetidament utilitzada per tots els investigadors posteriors, quan no cruament plagiada com posteriorment tindrem ocasió d'assenyalar.

2.2. La Geografia Agrària de Meliana de Clemente Herrero.

Clemente Herrero és l'autor d'una tesi doctoral inèdita²⁰ sobre l'Horta Nord, simètrica de la tesi d'Eugeni Burriel sobre l'Horta Sud, tantes vegades citada²¹. Uns anys abans realitzà aquesta *Geografia Agrària*, inserida en la línia investigadora que desenvolupava aleshores el Departament de Geografia de la Facultat de Filosofia i Lletres i publicada en la col·lecció de l'Institut de Geografia de la Institució Alfons el Magnànim.²²

L'obra, breu però amb aportacions importants, comença amb una descripció del medi físic i un petit estudi de l'evolució del paisatge agrari des de l'època romana fins als anys seixanta del nostre segle, completament condicionat per l'escassa documentació que fa servir l'autor i que l'aboca a una reiteració de llocs comuns — Casas Torres, Martínez Aloy, Cavanilles — i a un to superficial i intranscendent. La resta, però, proporciona una valuosa informació al voltant de les formes de poblament vigents — inclou els plànols de la barraca del Calet i de l'alqueria del Bou Roig, — els conreus — amb un detallat desglossa-

¹⁹ Carme LLANES, "Les topografies i l'estudi del medi", en José Durán, *ibidem*, Meliana: Institut Municipal de Cultura, 1989. s.p.

²⁰ Clemente HERRERO, *La Huerta de Valencia: Zona Norte*. Tesi doctoral inèdita. València: Universitat de València, 1973.

²¹ Eugenio BURRIEL, *La Huerta de Valencia: Zona Sur. Estudio de Geografía agraria*, València: Alfons el Magnànim, 1971.

²² On veieren la llum altres treballs semblants: Rosa C. ALONSO SÁNCHEZ, *Geografía agraria de Catarroja*, València: Alfons el Magnànim, 1967; Manuel TAMBORERO TOMÁS, *Geografía agraria de Benisanó y Poble de Vallbona*, València: Alfons el Magnànim, 1969.

ment de les despeses generades pel conreu d'una hectàrea de melons, de carxofes i de creïlles,— la xarxa hidràulica i l'estructura de la propietat. Les conclusions són ben suggeridores i exemplifiquen el mèrit d'una obra esguitada d'agudes observacions:

"Es necesario poner en relación el minifundio que determina un cultivo de hortalizas con el poblamiento disperso. Pero este paisaje, con la introducción del naranjo, está en evolución; se va iniciando una emigración de la huerta al pueblo, que trae consigo la conversión de la casa de labor en granja, y con el tiempo el fin del poblamiento disperso [...]. En el plano económico es de destacar la total desorientación del agricultor, que determina a nivel local superproducciones o carestías, y sobre todo el cultivo del naranjo, no propio de la huerta".²³

2.3. Meliana, Bodas de Oro de la Cooperativa Eléctrica

El 1923 es crea la Cooperativa Eléctrica de Meliana sota l'impuls del secretari municipal Rodrigo Cantó. L'entitat, que en el seu reglament admet com a únic objectiu *"proporcionar fluido eléctrico, bien para fuerza motriz o para alumbrado a sus socios, económicamente"*²⁴, duu a terme, des d'un bon començament, una tasca d'animació cultural i social que la converteix en un referent ineludible dins la dinàmica ciutadana de la població.

El 1973, i amb motiu de la celebració del cinquanté aniversari de la seua creació, l'aleshores president Germán Ferrando aconsegueix aplegar al seu redós la pràctica totalitat de les forces vives del poble per a l'edició d'un llibre sorprenent: un conjunt d'estudis i treballs que tracten d'abraçar Meliana des de totes les disciplines i àmbits del saber. Hi participa el rector, la delegada local de la Sección Femenina, la directora del col·legi, el president del Casino, advocats, enginyers agrònoms, economistes, veterinaris, artistes plàstics i, fins i tot, una jove Rita Barberà que encara es permetia la llicència de citar Sanchis Guarner en la seua breu aportació sobre la fàbrica Nolla.

El recull, que s'adia fidelment a la ideologia cooperativista —*"entendemos el cooperativismo como una asociación de personas que se unen de forma voluntaria para satisfacer sus necesidades y aspiraciones económicas, sociales y culturales en común..."*²⁵— té uns resultats força irregulars però en conjunt la seua qualitat és inqüestionable.

Potser l'àrea que evidencia més feblesa és la històrica: hom s'hi revela incapaç de des-

²³ Clemente HERRERO FABREGAT, *Geografía Agraria de Meliana*, València: Alfons el Magnànim, 1969, p. 52.

²⁴ *Reglamento de la Cooperativa Eléctrica de Meliana*, Meliana: 1922.

²⁵ Com recordava Alfonso SARTÍ, vint-i-cinc anys més tard, "Motivación", *Meliana II. 75 años de cooperativismo 1923-1998*, Meliana: Federación de Cooperativas Eléctricas de la Comunidad Valenciana, 1998.

empallegar-se de l'obsessió positivista tot i manifestar reiteradament unes intencions ben distintes:

*"Conocer y reflexionar sobre el pasado, no es simple curiosidad de eruditos, sino imperiosa necesidad para cuantos quieran saber quiénes son. Nadie se conoce de verdad si no conoce las raíces que se hunden en el pasado y desde el que, quiera o no, está viviendo".*²⁶

Així, dels tres autors que se n'ocupen només Antonio Ballester fa servir l'anàlisi en un epíleg amb to d'homília en què duu al seu terreny alguns dels fets que abans havia exposat asèpticament. Ramon Ruiz²⁷, per la seua banda, es limita a fer un extracte de les actes municipals des del 1765 al 1900, sense cap tipus d'interpretació més enllà de subratllar la "curiositat" d'algun afer. Finalment, Vicente Balanzà²⁸ dedica la seua aportació a copiar aplicadament la *Topografía médica* de José Durán, de la qual pren, fins i tot, les il·lustracions i la declaració d'intencions en un plagi integral que convida a la perplexitat, sinó a l'estupor, davant de tal exhibició mimètica.

Les altres àrees cobertes ixen millor parades. L'agricultura i la ramaderia, per exemple, hi reben un tractament en profunditat, amb profusió de dades directes i anàlisi incisiva, i el mateix podem dir de l'educació amb un minuciós estudi de Vicente Arroyas. El costumbrisme, la indústria, les institucions, els jocs florals i el patrimoni artístic són la resta dels aspectes de Meliana estudiats en aquest emblemàtic recull que compta, a més, amb una magnífica portada alegòrica obra d'Álvaro Beltrán.

2.4. En casa y compañía..., la tesi doctoral d'Estrella Garrido

Ja hem dit adés que Meliana ha merescut des de ben d'hora l'atenció dels investigadors universitaris. El 1994, llegí la seua tesi doctoral Estrella Garrido Arce²⁹ fruit d'un treball d'investigació desenvolupat a l'arxiu parroquial i municipal de la població. Aquesta tesi que, malauradament, roman inèdita, ha vist la llum fragmentadament en diverses publicacions i congressos especialitzats (vegeu les refs. 175-182 del catàleg).

L'objecte d'estudi de la tesi de Garrido ha estat la institució familiar en el segle XVIII, analitzada exhaustivament des de múltiples vessants: la consanguinitat com a estratègia

²⁶ Antonio BALLESTER BALLESTER, "La parroquia", *Meliana. Bodas de Oro de la Cooperativa Eléctrica, 1923-1973*, Meliana: Cooperativa Eléctrica de Meliana, 1973, s. p.

²⁷ "El Ayuntamiento", *ibidem*.

²⁸ "Datos de archivo", *ibidem*.

²⁹ *En casa y compañía; la configuración familiar en la huerta de Valencia, siglo XVIII, aspectos de reproducción social*, València: Universitat de València, 1994.

matrimonial del camperolat benestant i la relació amb el poder local, els sistemes de transmissió de béns, l'evolució de les estructures familiars, la nupcialitat, la fecunditat, la ruptura en les pràctiques prematrimonials tradicionals i el consegüent augment de les taxes d'ilegitimitat, etc.

Potser fora convenient que alguna institució pública — Institut Municipal de Cultura, Ajuntament de Meliana — estudiara la possibilitat de publicar íntegra aquesta tesi doctoral. En un temps de furor editorial indiscriminat resulta si més no paradoxal que reste inèdit el treball sobre Meliana realitzat amb més rigor analític, amb els pressupostos metodològics més innovadors i amb uns resultats d'una importància incontestable que transcendeixen àmpliament els àmbits local i comarcal.

2.5. Meliana II. 75 años de cooperativismo 1923-1998.

Vint-i-cinc anys després del recull de treballs que commemorava el cinquanté aniversari de la Cooperativa Eléctrica de Meliana, el promotor Germán Ferrando reprén la iniciativa i impulsa la confecció d'un segon volum que pretén recuperar l'esperit del primer, fins el punt de repetir el format i la portada. La nòmina de col·laboradors, tanmateix, queda ara reduïda a tres -el propi Ferrando, Albert Ferrer i Francesc Cardells- la qual cosa reflecteix fidelment l'evolució seguida arreu pels estudis locals, ja abandonants per les forces vives municipals i deixats en mans dels joves llicenciats. La manca d'aproximacions multidisciplinars la supleix, però, un abundant reportatge gràfic³⁰ i la reproducció facsimil d'un fullotó del 1930.

Quasi una meitat del volum està dedicada a la pròpia Cooperativa — s'hi reproduïxen diversos documents relacionats amb la creació i la gestió posterior, una prolixa cronologia d'efemèrides i l'estudi contextualitzador d'Albert Ferrer que en repassa breument la història. L'altra meitat la conformen una aproximació a la cultura popular local signada per Germán Ferrando i un ambiciós treball d'anàlisi històrica a càrrec de Francesc Cardells que constitueix la primera avaluació més o menys global de la història de Meliana abordada amb coneixement dels mètodes interpretatius moderns. Per això caldrà que ens hi detinguem un moment.

*"Meliana, la profundidad de un legado histórico"*³¹ és, probablement, un extracte o un avanç d'una obra més completa ja que, si descomptem la introducció — en què l'autor

³⁰ Meliana II..., pp. 71-115.

³¹ Ibidem, pp. 117-137.

justifica i fins i tot pondera les aportacions — i la cloenda, els quatre capítols que conformen el treball es perceben com quatre articles independents, mancats d'un fil conductor: la discussió dels orígens de la població a partir d'especulacions toponímiques — *"un capítulo por polémico no menos sincero y honesto. Habrá que leerlo sin prejuicios y atenderse a las evidencias"*³² ens hi adverteix; — l'estudi dels canvis esdevinguts amb la conquesta cristiana de l'alqueria musulmana; *"la diacronía del pulso religioso de una comunidad"* que examina la pràctica del cristianisme a Meliana des de l'arribada de la host de Jaume I fins a la proclamació de la primera República; i, per acabar, l'anàlisi de l'estructura de la propietat de la terra al municipi durant el segle XVIII.

El treball, tot i el seu caire miscel·lani que ja hem esmentat, té força virtuts que cal assenyalar: s'hi fa servir documentació inèdita procedent dels diversos arxius que l'autor escorcolla amb assiduitat; s'hi apunten hipòtesis suggeridores ben fonamentades; s'hi calça amb naturalitat la història local amb la història general fent bona la célebre imatge de Hobsbawn — *"mentre admetem que estudiem el mateix món, no hi ha cap diferència substancial entre mirar-lo amb un microscopi o amb un telescopi"*;³³— i s'hi defuig del positivisme tot esgrimint un considerable aparell crític. Nogensmenys, per accedir-hi a aquestes innegables bondats hom ha de capejar l'estil rimbombant de l'autor que, tot i assegurar que *"se han evitado alardes retóricos innecesarios"*, no s'està, una i altra vegada, de deixar anar el seu gust per les frases amb ressonàncies èpiques. El primer paràgraf del treball serà exemple suficient del que exposem:

*"A una legua de Valencia, sobre un terruño rectangular alargado hacia poniente y levante, se extienden las pulsiones de la Comunidad Humana de Meliana, madura por sus tradiciones pluriseculares y joven por sus ilusiones y proyectos. Antaño rodeada de campos en un paisaje integrador repleto de barracas y alquerías, hogaño rodeada de fincas y edificios más acordes con los tiempos. Ahora, al despuntar el II Milenio, esperemos que recobre parte de su vitalidad al reverdecer una exigua parcela de su legado por medio de esta obra que por iniciativa del Consejo Rector, de la Cooperativa Eléctrica, quedará dentro del registro escrito de la memoria colectiva".*³⁴

2.6. El Templo de los Santos Juanes... d'Albert Ferrer

L'historiador de l'art Albert Ferrer (Meliana, 1965) és l'autor més prolífic del catàleg — hi participa amb 33 entrades — i bona part de l'obra investigadora gira al voltant de l'es-

³² Ibidem, p. 119.

³³ Eric HOBBSBAWN, "The revival of Narrative: some comments", *Past and Present*, 86, febrer 1980.

³⁴ *Meliana II...*, p. 119.

glésia parroquial dels Sants Joans; investigadora i inductora, caldria afegir: treballs com ara els d'Àlex Amorós (entrada 8), Josep Lluís Cebrian (92-93) o Natàlia Sanz (279-283), tots ells referits a l'església de Meliana, s'han d'atribuir a la convicció d'Albert Ferrer — i ho direm amb paraules de Ximo Company³⁵— que el vertader progrés del nostre patrimoni cultural passa pel seu coneixement i l'estudi històric detallat.

El Templo de los Santos Juanes... és un obra pràcticament autoeditada on l'autor recull el material que havia anat publicant separatament en diversos periòdics i revistes i li dona forma, sense pretendre oferir un exhaustiu estudi històricodescriptiu, per "incidir en su dilatada evolución cronológica mediante el acercamiento a su arquitectura, documentación y bibliografía, pues otros aspectos de interés no han podido aparecer en esta ocasión por motivos ajenos a nuestra voluntad".³⁶ Estructurada en tres parts — balanç historiogràfic, procés constructiu i un complet apèndix documental — amb una claredat i una concreció admirables, reuneix i classifica infinitat de dades i informacions de forma sistemàtica i precisa i eludeix innecessaris circumloquis retòrics. Es tracta d'una obra modesta i alhora literalment exemplar³⁷. Com ha expressat Luis Arciniega, "l'extensió d'aquest llibre, la importància que hi adquireix la representació gràfica i l'estil directe utilitzat fan que constitueixca una perfecta guia per apropar-se a l'edifici".³⁸

3. ANÀLISI BIBLIOMÈTRICA

Una vegada tancada l'apreciació subjectiva de les obres que hem anomenat "majors", l'anàlisi bibliomètrica del catàleg ens permetrà una valoració objectiva del contingut i de diversos aspectes directament o indirectament relacionats que, d'altra manera, s'escaparien a l'escrutini. Hem d'advertir, però, que l'anàlisi únicament serà vàlid per al contingut del catàleg — i no per a la bibliografia completa generada per Meliana — ja que el buidatge d'algunes fonts -premsa diària, per exemple- ha estat molt lluny de ser sistemàtic. Tot i això, podem inferir-hi algunes conclusions interessants.

Pel que fa al contingut dels treballs és força eloqüent la figura 1, amb els descriptors que hem assignat amb més freqüència. Com podem comprovar-hi, més de 40 referències (el

³⁵ Ximo COMPANYY, "Prólogo", en Albert FERRER, *El Templo de los Santos Juanes de Meliana. Su arquitectura y documentación*, 2ª ed., Meliana: Zàmit, 1999, p.9.

³⁶ Albert FERRER, *op. cit.*, p. 10.

³⁷ Qualificatiu que també mereix el seu més recent treball, *La Real Cartoixa de Nostra Senyora d'Ara Christi. Una aproximació a la seua història i art (segles XVI i XVII)*, València: Fundació Pública Municipal per a la Cultura i l'Educació del Puig, 1999.

³⁸ *La Roda del Temps*, 9, 2000, p. 64.

14% del total) tenen un caire biogràfic, fet força habitual en les bibliografies locals. En contrast, és del tot inusual la proliferació que hi observem d'articles i monografies dedicats a artistes plàstics (41 vegada hem utilitzat el descriptor «pintors» i 21 «escultors»); inusual, però no, òbviament, inexplicable: Meliana ha gaudit al llarg del segle XX d'un nombre important d'artistes de prestigi — Juli Benlloch, Rafael Cardells, Josep Maria Rausell, Francesc Coret — i d'un historiador de l'art per estudiar-los: el ja esmentat Albert Ferrer. La «història», com no podia ser d'altra manera, també ha estat visitada repetides vegades; la figura 2 en mostra les èpoques més estudiades: sorprèn l'escassetat de treballs d'Història Medieval si atenem la formació medievalista d'algun dels autors més productius.

La figura 3, amb el llistat d'identificadors que més vegades hem emprat, no fa sinó corroborar les observacions realitzades. Elements de la vida

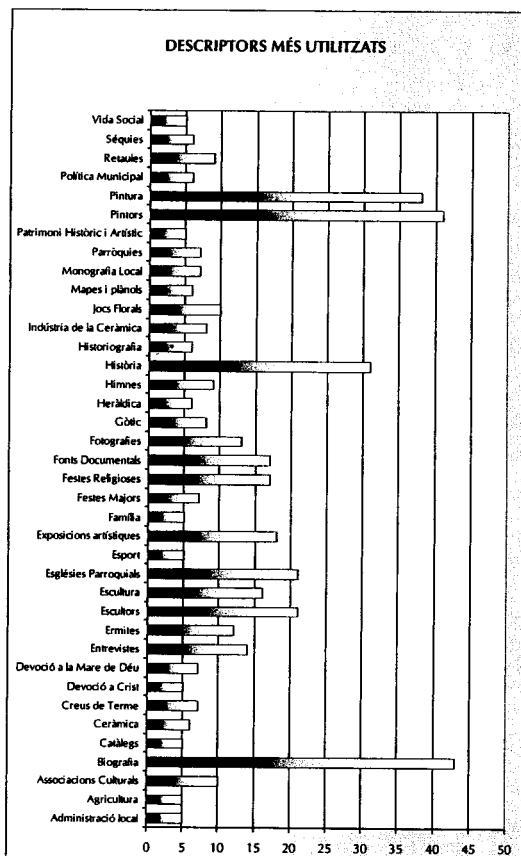

Figura 1

BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA

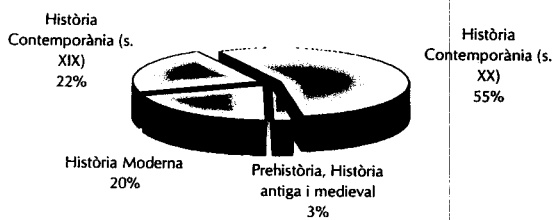

Figura 2

religiosa — església parroquial, ermites—, artistes locals i l'establiment industrial més important de la població acaparen els primers llocs. Hi ha, però, un fet en certa mesura "distorcionador" que encara no hem esmentat explícitament: per a la confecció del catàleg hem disposat d'un treball inèdit d'Albert Ferrer sobre Rafael Cardells que conté un extens apartat hemerogràfic amb nombrosos articles de premsa publicats arreu de l'Estat amb ocasió de les diverses

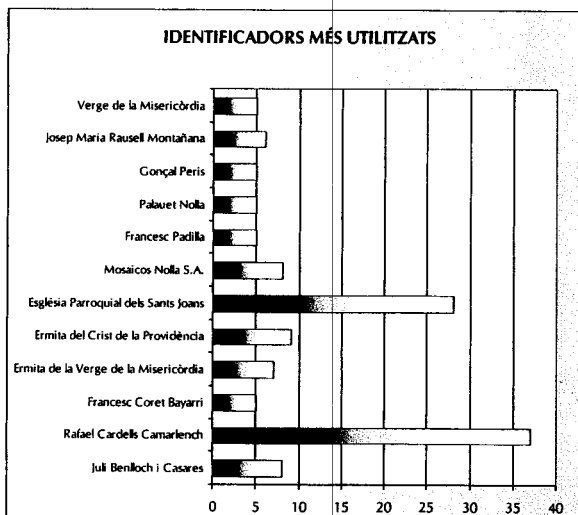

Figura 3

exposicions realitzades pel pintor melianer, la qual cosa explica l'important nombre de vegades que hem utilitzat aquest identificador (35: el 12% del total).

La taula 1 i la figura 4 mostren els tipus de publicació que han allotjat els treballs. Podem constatar-hi la preponderància d'articles publicats en els llibres de festes (90; 30%) alguns dels quals, per la metodologia emprada i el caire decantament científic, haurien d'haver estat publicats en algun suport més adient, la qual cosa hauria incrementat el nombre de treballs apareguts en revistes especialitzades (17; 6%).

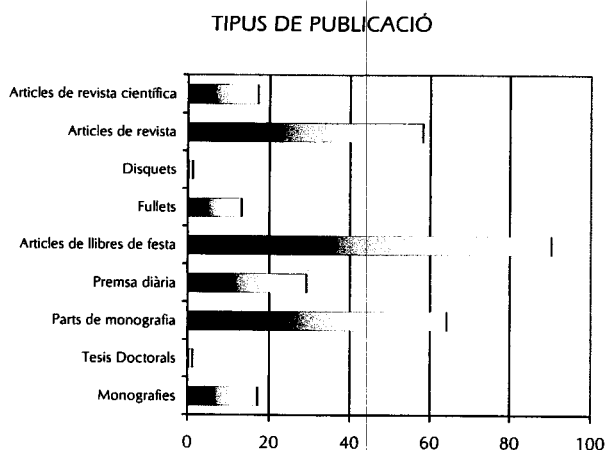

Figura 4

Taula 1. Tipus de publicació

Monografies.....	17
Tesis Doctorals.....	1
Parts de monografia	64
Premsa diària	29
Articles de llibres de festa	90
Articles de revista científica.....	17
Articles d'altres revistes.....	58
Fulletts (menys de 40 p.).....	13
Fulls solts	2
Disquets.....	1
Revistes.....	22
Sense identificar.....	7

La taula 2 desglossa els articles apareguts en publicacions periòdiques per palesar-ne la forta dispersió, corregida darrerament en normalitzar-se, ni que siga parcialment, el panorama editorial comarcal amb l'aparició de la revista d'investigació i divulgació *La Roda del Temps* que ha acollit ja vuit estudis sobre diversos aspectes de Meliana en els primers nou números:

Taula 2. Revistes. Nombre d'articles

Annals de l'Institut d'Estudis Comarcals	1
Archivo de Arte Valenciano	3
Boletín de la Asociación de Demografía Histórica	2
Correo de Mallorca	1
Diario del Martes.....	1
El Correo Mallorquín	1
El Cresol	7
El Cresol: butlletí intern de l'Associació de Veïns.....	2
El Forat	4
El País Comunidad Valenciana	1
Espai Jove Meliana	9

Estudis Revista de Historia Moderna	1
Hoja del Lunes	1
Juventud	1
La Noche Eucarística	2
La Roda del Temps	8
La Última Hora	1
Las Provincias.....	17
Le Petit Journal de Merlin Guerin Meliana	2
Levante	8
Meliana BIM	9
Meliana Musical.....	4
Meliana fulls informatius	4
Nostra veu	2
Pueblo.....	1
Revista Virgen de los Desamparados	1
Saitabi.....	1
Saó	1
Taller de historia	1
Torna.....	1
Valencia Atracción.....	2
Valencia Cultural	1

Quant a la distribució temporal de les referències, una classificació per dècades ens permet evidenciar l'important salt quantitatiu que es produeix del 1960 ençà, iniciat amb la coincidència dels articles de Vicent Badia Marín per a *Las Provincias* i els de Miguel Murgui per als llibres de festes patronals. Poc abans, s'havien celebrat els primers Jocs Florals, esdeveniment que esperonà la redacció de nombrosos treballs la majoria dels quals, però, han romàs inèdits³⁹. Durant uns anys el corresposal del diari *Levante* a la

³⁹ Els Jocs Florals se celebraren a Meliana des del 1957 al 1962, impulsats pel Frente de Juventudes. El darrer any, segons Vicent Badia Marín, "da este certamen la nota de pobreza: casi todos los premios están dotados con trescientas pesetas (la Flor Natural en els Jocs Florals de Carlet del mateix any, per exemple, estava dotada amb 3.000) y algunos temas son tan exigentes como «Origen e Historia de la porcelana», «Derechos políticos y profesionales de la mujer»...". *Las Provincias*, 19-8-62. Cf.: "¿Qué pasa con los Juegos Florales?", *Fiestas Patronales de Meliana*, 1963; Juan BALLESTER, "Juegos Florales", *Meliana, Festes Patronals*, 1993, s.p.

població, Miguel Murgui, que molt sovint signava amb una escarida M., es convertí en el veritable "responsable intel·lectual" del llibret de festes i aconseguí, no sense esforç si atenem a les contínues justificacions i crides a la participació⁴⁰, omplir-lo de col·laboracions, sovint amb aportacions gens menyspreables.

DÈCADA DE PUBLICACIÓ

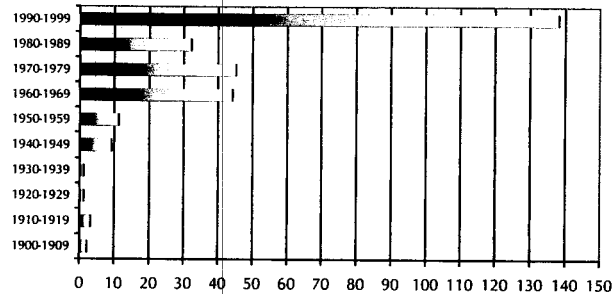

figura 5

Després, la dècada dels setanta vindrà marcada per la publicació, el 1973, del llibre commemoratiu de les noces d'or de la Cooperativa Elèctrica. Durant els vuitanta es prodigarà el treball del rector Antonio Ballester que anirà veient la llum en les pàgines dels llibres de festes. Finalment, en la dècada dels noranta es produirà el que ja hem anomenat "explosió investigadora de l'espai viscut" protagonitzada ací per Estrella Garrido i, sobretot, Albert Ferrer i Francesc Cardells i canalitzada, darrerament, per l'Institut

Municipal de Cultura amb la publicació del *Recull* d'articles apareguts als llibres de festes.

La figura 5 mostra la classificació de les publicacions per dècades i la figura 6 la mateixa classificació per anys, des de 1960 fins l'actualitat. En la figura 7, finalment, s'apleguen els autor més reeixits.

ANY DE PUBLICACIÓ

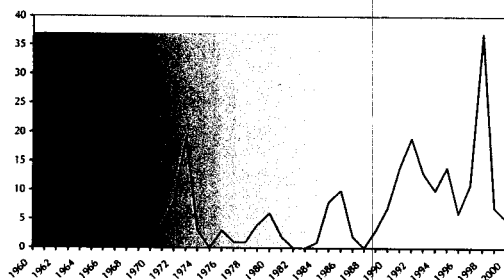

Figura 6

⁴⁰ M., "El Programa", *Programa de Fiestas Patronales*, Meliana, 1966: "Otra dificultad que muchas veces se esgrime [per confeccionar la part literària del programa] es la de tipo económico. Y esto, que a simple vista parece insalvable, no ofrece tampoco problemas, ya que existen dos soluciones: restar una pequeña cantidad a los presupuestos de actos de más envergadura, en los que -nadie nos lo podrá negar- muchas veces se tira el dinero, o encauzando debidamente la propaganda comercial...". Vegeu també "Nuestra actitud", *Programa de Fiestas*, Meliana, 1961.

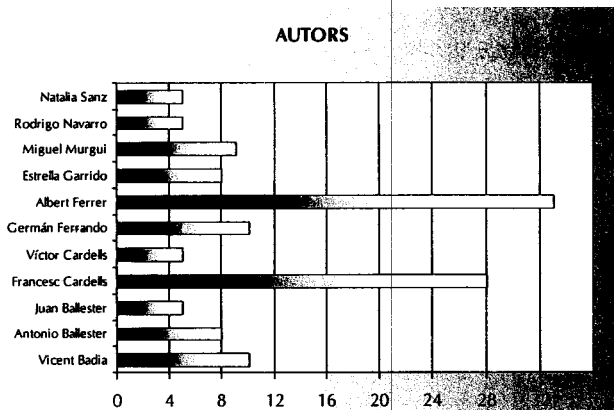

figura 7

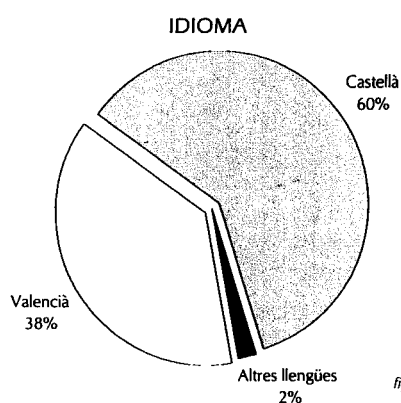

figura 8

Finalment, no podem concloure aquesta anàlisi bibliomètrica sense fer esment de la llengua emprada en les referències, la distribució de la qual mostra la figura 8. Només una tercera part dels treballs estan escrits en valencià, proporció que millora de forma paulatina però no suficient: dues obres importants recentment publicades perseveren en l'ús del castellà tot i provenir d'autors que habitualment escriuen en valencià i ésser destinades a un públic, en la seua majoria, usuari fidel de la nostra llengua.

4. EL CATÀLEG BIBLIOGRÀFIC DE MELIANA

El catàleg conté un conjunt de referències bibliogràfiques extret del buidatge sistemàtic del fons de la Biblioteca Valenciana, de diverses publicacions periòdiques de caire acadèmic, divulgatiu o informatiu i dels llibres de festes que hem pogut examinar⁴¹, quatre índex alfabètics — d'autors, de títols, de descriptors i d'identificadors — i un índex jeràrquic de descriptors. Les referències bibliogràfiques estan descrites seguint la norma ISO 690:1987 (UNE 50-104-94), format que hem escollit per considerar-lo complet i senzill ensems.

És possible que hom trobe discutible la inclusió d'algunes referències el contingut de les quals pot semblar excessivament intranscendent o insignificant. També nosaltres ho trobem així: potser al voltant d'una cinquantena de les referències recollides no siguen mereixedores de figurar en un repertori bibliogràfic com aquest. Tot i això, hem preferit que siga la intel·ligència o la intuïció de l'usuari qui destrie el gra de la palla ja que, malgrat tot, és possible que contiguen alguna informació important que ara no hem sabut detectar.

Al peu de cada referència figuren els **descriptors** (termes en llenguatge controlat que, de forma unívoca, sintetitzen millor el contingut de l'obra en qüestió)⁴², els **identificadors** (noms de persones o llocs sobre els quals tracta el document) si s'escau i, finalment, el **codi de la biblioteca** on es pot trobar el document, quan ha estat possible (en aquest cas sols hem utilitzat dos codis: V-CEHN per a la Biblioteca del Centre d'Estudis, encara en formació; i V-BV per a la Biblioteca Valenciana)⁴³.

Els descriptors han estat seleccionats del *Tesaurus d'història contemporània de Catalunya i del Thesaurus Jeràrquic d'Història Local de Catalunya*⁴⁴ que, sens dubte, han estat els instruments més apropiats per a la nostra tasca de què hem arribat a tenir coneixement. Els termes que figuren amb un asterisc els hi hem afegit nosaltres per no trobar als tesaurus esmentats altres més escaients.

Els identificadors han estat normalitzats utilitzant formes valencianes per considerar-les més familiars al públic interessat en el contingut del nostre catàleg.

En darrer lloc, el tesaurus jeràrquic pretén, d'una banda, familiaritzar el públic que consulte aquest catàleg amb l'estructura del tesaurus de la base de la Comissió Bibliogràfica del Centre d'Estudis de l'Horta Nord i, de l'altra, suplir la mancança de relacions jeràrquiques, associatives i d'equivalència que no s'han inclòs en l'índex alfabètic de descriptors, agrupant-los per blocs temàtics grans.

⁴¹ Vegeu l'apèndix I.

⁴² Georges VAN SLYPE, *Los lenguajes de indización. Concepción, construcción y utilización en los sistemas documentales*. Madrid: Pirámide, Fundación Sánchez Ruipérez, 1991.

⁴³ Agraïm el tracte i les facilitats que sempre ens ha proporcionat la direcció i el personal de la Biblioteca Valenciana i, de forma molt especial, les orientacions tècniques de Julio Miquel Descalzo, no sols en aquest treball, sinó en tota la tasca de la Comissió Bibliogràfica.

⁴⁴ Maribel CUADRADO, Carmen GARCÍA, Mei PERPINYÀ, Esteve PERPINYÀ i Núria RIUS, *Tesaurus d'història contemporània de Catalunya*. Barcelona: Diputació, 1996. 237 p.; *THESAURUS Jeràrquic d'Història Local de Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma, Servei de Documentació d'Història Local Contemporània de Catalunya, 1997. 77 p. Agraïm ací l'amabilitat de Borja de Riquer, Director del Servei de Documentació d'Història Local de Catalunya que ens ha facilitat un exemplar del Tesaurus d'Història Contemporània, de Maribel Cuadrado que ens ha remès un exemplar del Thesaurus Jeràrquic i, sobretot, d'Enric Ferreras, Gerent del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat per haver-nos posat en contacte amb aquestes dues persones.